

Mai tudásunk és irodalomképünk alapján nehéz elhinni, pedig úgy volt, hogy halála után Kosztolányiról szinte megfélemedtek, az 1940-50-es években a cinikus felszínességgel jelentett egyet a neve, aztán a csillogóan ügyes, de tartalmatlan formabúvészt alakjában jelenítette meg a polgári világ hanyatlását. Szép, mint egy napfényben csillogó trágyalégy, mondta rá egy potentát úgy harmincegynéhány éve. Hát ebből az özvegyiségből nemigen lehetett volna tőkét kovácsolni.

A változatosság kedvéért ma is a női irodalomról szólt az estém.

A napom persze az *Alakok*-ról. A kiadók nem szeretik az olyan könyveket, amikben sok lábjegyzet van. Ennek ellenére úgy döntöttem, hogy a hivatkozásokat kiveszem a főszövegből, és a lap aljára teszem. Sokkal áttekinthetőbb így a szöveg. Azt hiszem, összeállt egy konzisztens anyag, ami majdhogynem le is írja a magyar költészet utóbbi negyed századát, eltekintve az avantgardistáktól, mert ők egy teljes kötetet kapnak majd. A vége bizonyára némiképp esetleges: Tóth Kriszta, Térey János, Karafiáth Orsolya. Az eleje pedig szakadozott egy kissé, az idősebb generációkat csak Határ Győző és **Eörsi István** képviseli, de hát csak róluk írtam az egész munkásságukat átfogó tanulmányt. Mikor meghalt Weöres, Vas István, Kálnoky László, úgy lehetett érezni, hogy nincsenek „nagy öregek”. Most lassan majd megint lesznek: Tandori, Takács Zsuzsa, Oravecz, Várady Szabolcs és mások. Bár az is érdekes, hogy Vasékat hatvan fölött gátlástalanul lenagyöregesztük, Tandoriékkal ugyanez képtelenségnek tűnik. Mármint nekünk, akik pedig derékhadnak nem tudjuk érezni magunkat. És nagyon fog hiányozni a potenciális nagyöregek közül Petri és Baka. Pedig milyen remekül alakították volna a kiálthatatlan, iszákos vénembert.

Szóval szépen haladok, és nagyon kevés javítanivalót találok a régebbi szövegekben (nyilván romlik az önkontrollom), miközben a Rádió honlapjáról hallgatom Jeney Zoltán *Halotti szertartás*-át, ezt a gigászi-kopár muzsikát. Egyenesben nem tudtam meghallgatni, mert egybeesett a Kosztolányinéről szóló beszélgetéssel (mindjárt mondom róla valamit), így aztán kínlódhatok az internetes változattal. Elképesztő ötlet, hogy a honlapon nem műsorokra vagy műsorblokkokra lehet felmenni, hanem egyórás időtömbökre. Tehát egyrészt tudjam, hogy amit meg akarok hallgatni, az mikor hangzott el és hol, másrészt ha mondjuk egy műsor 20.55-től 21.07-ig tart, akkor az óraváltás egyszerűen elvágja a szöveget vagy zenét ott, ahol éppen tart. Márpedig az alkotók ritkán írnak pontosan 54 perces műveket, hogy kijöjjön a hírekkel, műsorismertetéssel, fel- és lekonferálással az egy óra. Csak gondolom, hogy a szerzői jogok miatt van ez így; mindenesetre meglehetősen barátságtalan gesztus a hallgatóval szemben.

A zene egyébként hatalmas, fenségesen dísztelen; a magyar nyelv siet a segítségemre: *éktelen* darab. Hogy szintézisnek lehet-e mondani, vagy inkább eklektikus montázs a gregoriántól az *Ödipus rex*-en és a *Cantata profaná*-n keresztül

Ligetiig az ismert zenetörténet egészéből, azt nem tudnám megmondani. Azon gondolkodtam, miközben hallgattam, hogy az utóbbi fél század irdatlan pop/rockzenei dömpingje egyebek mellett mennyire „kiiskolázta” a hallásunkat. A váratlan effektusok, a nem dúr vagy moll jellegű diatonális moduszok alkalmazása (szent isten, hogy is voltak azok a lídikus zárlatok a Beatles-dalokban? harminc éve nem foglalkoztam összhangzattannal! így butulunk mind, vagy csak én potyogtatom el, amit valaha tudtam?), a techno együgyű dallamocskákat zörejekkel vegyítő gyakorlata után sok meghökkentő mozzanat ismerősnek hat ebben a zenében. Azon pedig kajánul vigyorogtam, hogy a *Vigília*... vagy az *Absolutio* tételben a gregoriánt afrokubán ütős motívumokkal elegyítő, vagy a szopránszólót egyetlen kitartott mélyvonós hang fölé helyező kompozíciós megoldáshoz mit szólhatott a ütőhangszereken közreműködő amadindás Rácz Zoltán, aki nemrég azt nyilatkozta, hogy a *Carminaburana* a huszadik század legjelentéktelenebb zenedarabja. Ezek ugyanis elég nyilvánvalóan Orff-reminiscenciák.

Tehát vissza a nőkhöz: Az Alexandra Könyvesház padlásán Kőrössi P. Jóska beszélgetett egy fiatal pszichológus lánnyal, Borgos Annával, elsősorban Kosztolányiné Harmos Ilonáról, és általában véve a „Nyugat-feleségekről”. Például arról, hogy Babits vagy Karinthy feleségének – megözvegyülésük után – minden tekintetben szétesett az élete, míg Kosztolányinéé nem. Isten bocsássa meg nekem, de talán azért, mert ő volt köztük a legértelmesebb. Ugyanakkor élettörténetét abban a tekintetben szerencsétlennek látom, hogy amíg a férje élt, nyilván feladta a saját életét, hiszen Kosztolányi ugyan mindig intette fiatal pályatársait, hogy ne nősüljenek meg, mert a család nagyüzem, amit működtetni kell, de azért a maga gyakorlatában természetesen tekintette, hogy a felesége otthagyja a színpadot, elsőként hallgatja meg és véleményezi az írásait, és maga korlátozza grafomániáját, vagy legalábbis nem nagyon publikál. Az a benyomásom, hogy Kosztolányi – édesapja ilyen természetű kísérletei után (melyeknek az író szempontjából áldásosan gyors halála vetett véget) – hisztérikusan rettegett hozzátartozói írói ambícióitól. Tisztában volt vele, hogy neve – és volt neve! – áruvédjegy, melynek hitelét őriznie kell. Tehát Harmos Ilona csak a férje halála után kezdhett volna írni és önálló életet építeni, azonban jött a háború, a gyakorlati élet gondjai, aztán pedig nagyon sokáig maga Kosztolányi sem kellett senkinek. Mai tudásunk és irodalomképünk alapján nehéz elhinni, pedig úgy volt, hogy halála után Kosztolányiról szinte megfélemeztek, az 1940-50-es években a cinikus felszínességgel jelentett egyet a neve, aztán a csillogóan ügyes, de tartalmatlan formabúvész alakjában jelenítette meg a polgári világ hanyatlását. Szép, mint egy napfényben csillogó trágyalégy, mondta rá egy potentát úgy harmincegynéhány éve. Hát ebből az özvegységből nemigen lehetett volna tőkét kovácsolni.

Nem tudom, hogy milyenek Harmos Ilona írásai, keveset olvastam közülük. De nem hiszem, hogy magukban véve különösen érdekesek lennének. Azon gondolkodom már egy ideje – mióta örvendetesen sok nő kezd irodalomtörténettel foglalkozni, akik folyamatosan bővítik az irodalmiság anyagát –, hogy tulajdonképpen jó-e ez nekünk. Nem lenne-e érdekesebb azt vizsgálni sajátos női szempontok alapján, ami megvan és értékes, ahelyett hogy dilettáns zöngemények kanonizálásával hígítanak az anyagot és rongálnak az olvasók minőségérképét. Aztán Borgos Anna mondott egy nagyon érdekes mondatot, ami nagyjából úgy hangzott, hogy őt nem az írók érdeklik elsősorban, hanem az a folyamat, amíg eljutnak az íróasztalukig. Ettől végre leesett a tantusz. Tehát az a bizonyos sajátos női

szempont, amit hiányolok, körülbelül úgy hangzik, hogy vizsgálatunk tárgyát nem zseniális alkotók és az ő remekműveik alkotják, hanem az a *beszélgetés*, melyben az ő hangjuk csak egy a sok közül. Elismerésre méltó persze tehetségük és munkájuk eredményessége, de nem úgy, mint valami természeti csoda, mint Isten teremtő gesztusának újraélése, csak mint afféle kézügyesség. Tehát nem arról lenne szó, hogy Török Sophie és Babits Mihály verseit egy világ választja el egymástól, fércműveket a remekművektől, hanem hogy van egy ilyen tevékenységforma, ki jobban ír, ki kevésbé, kit többen olvasnak, kit kevesebben, de mindez együttvéve alkot egységet, az *irodalomvilágát*, és ezt a valamit egészében érdemes vizsgálni, illetve kevésbé felderített területeinek vizsgálata nyilván gyümölcsözőbb és több eredményt ígér. Némi leegyszerűsítéssel: úgy tekintik az irodalmi életet, mintha egy halászfalu népességének az életét próbálnák feltérképezni. Vagyis teljes tévedés azt hinni, hogy afféle női frusztráltságból adódóan figyelnek arra, ami *másik*, kevesebb figyelmet kapott (érdemelt), ami szélén áll, félbetört kísérlet, peremjelenség. Nem: számukra nem érdektelen dologként, muszfeladatként jelenik meg például József Attila nővére egyik elvált férjének ekként alig minősíthető írói munkássága, hanem a maga felderítetlenségében ingerlő titokként. Mintha egy kiállítási tárlón egyes tárgyak újságpapírba csomagolva állnának. A többi tárgyon átsiklik a tekintetük, kard, köcsög, kifakult rongyok. De mi lehet a papírba csomagolt dolog?

Ezt jelenti értelmezésemben az irodalomtörténet antropológiai horizontjának női oldala. Nem a tekintet más, mint korábban gondoltam, hanem az, amit észrevesz.

Bodor Béla